

ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ СІЛЬСЬКИХ ДОМОГОСПОДАРСТВ НА ОСНОВІ КООПЕРАЦІЇ

А. О. Соколова, к. е. н, доцент

Волинська державна сільськогосподарська дослідна станція НААН,

О. С. Кільницька, к. е. н., доцент

Житомирський національний агроекологічний університет

Постановка проблеми. Сільські домогосподарства відіграють важливу роль у розвитку аграрного сектору України з огляду на необхідність посилення багатофункціональної ролі національного

господарства та розвитку євроінтеграційних процесів. Структура виробництва сільськогосподарської продукції в Україні, що склалася під дією ринкових чинників, свідчить про значну нішу домогосподарств. Нині в державі налічується 4,3 млн особистих селянських господарств (ОСГ), що використовують 6,5 млн га землі, виробляючи близько 50 % валової продукції сільського господарства; крім того, 97 % картоплі, 89 % овочів відкритого ґрунту, 84 % плодово-ягідних культур, 80 % молока, 75 % м'яса ВРХ, 59 % м'яса свиней тощо [3]. З діяльністю ОСГ пов'язані питання продовольчої безпеки держави, зростання зайнятості та грошових доходів селян, формування екологічної складової аграрного сектору, збільшення рівня життя сільського населення. Крім того, сільські домогосподарства можна розглядати як визначальний чинник соціально-економічного розвитку сільських територій за умови їх кооперації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Дослідженню соціально-економічних та організаційно-правових аспектів розвитку сільських домогосподарств присвячені наукові праці Ю. Губені [1], В. Дієсперова [2], В. Збарського [3], М. Кропивка, Ю. Лупенка, М. Маліка, І. Прокопи [4] та інших вчених. Незважаючи на велику кількість і різноплановість проведених досліджень, окремі питання, пов'язані з подальшим розвитком ОСГ на кооперативних засадах з врахування організаційно-економічних особливостей окремих регіонів залишаються недостатньо вивченими.

Мета та методика дослідження – проаналізувати сучасний стан та здійснити оцінку перспектив розвитку сільських домогосподарств Волині на основі їх кооперації. **Методи досліджень** – системного узагальнення, абстрактно-логічний, аналізу і синтезу, економіко-статистичний, порівняльний.

Результати досліджень. ОСГ залишаються стійкою формою господарювання в аграрному секторі Волинської області. Нині нараховується 152,6 тис. домогосподарств, які обробляють майже 300 тис. га земельних угідь. За 2015 р. домогосподарства виробили продукції на суму 4,1 млрд грн. Їх частка у структурі виробництва валової продукції сільського господарства є переважаючою. Проте упродовж останніх восьми років утримується тенденція поступового скорочення питомої ваги ОСГ в загальнообласному виробництві сільськогосподарської продукції: з 79,5 % у 2005 р. до 63,4 % у 2015 р. (табл. 1).

У користуванні ОСГ знаходиться 329,2 тис. га земельних ресурсів, утримується 108,7 тис. гол. ВРХ, у т. ч. 86,5 тис. корів,

227,0 тис. гол. свиней, 15,9 тис. гол. овець та кіз, 2888,3 тис. гол. птиці. У 2015 р. ОСГ виростили 490,0 тис. т зернових, 142,3 тис. т цукрових буряків, 1089,0 тис. т картоплі (майже 100 % вирощеної в області), 265,6 тис. т овочів.

Таблиця 1

**Частка продукції господарств населення у загальному
виробництві продукції сільського господарства Волині, %**

Види продукції	Рік					2015 р. до 1990 р., +/-
	1990	2000	2005	2010	2015	
Продукція сільського господарства	40,8	79,7	79,5	73,3	63,1	22,3
Продукція рослинництва, всього, в т.ч.:	34,5	75,8	78,6	76,7	66,7	32,2
- зернові культури	2,8	34,5	48,3	56,4	46,2	43,4
- цукрові буряки	0,0	41,0	59,7	30,8	33,9	33,9
- картопля	59,6	98,4	99,0	98,8	99,1	39,5
- овочі	32,6	91,3	96,7	95,7	96,1	63,5
- плоди та ягоди	96,1	97,4	98,9	94,7	85,6	-10,5
Продукція тваринництва, всього, в т.ч.:	47,6	85,6	80,7	69,6	58,4	10,8
- м'ясо (в забійній вазі)	29,4	71,4	67,2	49,7	33,4	4,0
- молоко	32,5	77,8	83,8	84,1	82,4	49,9
- яйця	59,4	95,0	79,9	90,0	87,8	28,4
- вовна	7,3	92,9	94,3	96,3	90,7	83,4

Джерело: розраховано за даними [5, с. 166–168].

Не менш вагомий внесок одноосібних господарств у тваринницьку галузь. Власниками ОСГ вироблено 59,8 тис. т м'яса (37,6 % вирощеного в області), 350,3 тис. т молока (понад 80 %), 170,2 млн шт. яєць (майже 88 %). Всього у власності сільських господарів нараховується 19 769 тракторів, 2 533 зернозбиральних комбайнів та інша причіпна й ґрунтообробна техніка, що складає, відповідно, 88,2 % та 78,6 % загальної чисельності техніки, що нараховується в усіх категоріях сільськогосподарських товаровиробників області [5, с. 132–137]. Однак темпи росту виробництва сільськогосподарської продукції в ОСГ Волинської області відстають від темпів розширення їх

землекористування. Причиною цього є: диспаритет цін на сільськогосподарську та промислову продукцію; відсутність належного стартового капіталу; технічна відсталість ведення дрібного виробництва та його низька ефективність; труднощі зі збутом виробленої продукції; недостатня інтеграція з іншими суб'єктами ведення агробізнесу; відсутність розвинутої ринкової інфраструктури, здатної обслуговувати приватне виробництво; нестача коштів для розвитку подальшої діяльності тощо. Вирішити вище вказані проблеми може розвиток обслуговуючої кооперації між власниками ОСГ.

Станом на 1.01.2016 р. у Волинській області зареєстровано 29 сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів (СОК), з них 22 – багатофункціональні, 4 – заготівельно-збутові, 1 – переробний та 2 – інших сфер діяльності (табл. 2).

Таблиця 2

Динаміка розвитку сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів Волинської області

Показники	2011 р.	2015 р.	2015 р. до 2011 р., +,-
Кількість зареєстрованих СОК, од.	35	29	-6
Кількість працюючих в СОК, осіб	45	28	-17
Кількість членів кооперативу, осіб	1007	884	-123
Отримано від реалізації продукції, надання послуг, тис. грн	875,8	1684,3	808,5
Обсяг сплачених податків, зборів, тис. грн	84,8	142,0	57,2
Розмір пайового фонду, тис. грн	1382,1	986,5	-395,6
Наявність основних засобів, тис. грн	2658,4	2281,0	-377,4
Кількість поголів'я ВРХ, гол.	145	933	788
в т.ч. корів, гол.	145	557	412
Заготовлено та реалізовано молока, т	263,2	426,0	162,8

Джерело: розраховано за даними Департаменту агропромислового розвитку Волинської облдержадміністрації.

Реально функціонуючими є лише 15 кооперативів, які надають послуги з обробітку землі, посіву зернових, овочів, посадки картоплі, обмолоту зернових, переробки зерна на корм тваринам, заготівлі та реалізації сільськогосподарської продукції, в т. ч. молока. У 2015 р. обслуговуючі кооперативи реалізували продукції та надали різноманітних послуг на суму 1,7 млн грн, що на 808,5 тис. грн більше, ніж у 2011 р. Структура збуту їх продукції у 2015 р. представлена такими каналами: реалізація на ринку – 22,4%; переробним

підприємствам – 62,4 %; об'єктам соціальної сфери – 1,3 %; посередникам – 13,9 %. Найбільше СОК функціонує у Локачинському, Горохівському та Турійському районах Волинської області. Позитивним є той факт, що за останні 5 років (2011–2015 рр.) в домогосподарствах, які є членами молочних кооперативів, у 6,4 рази зросла чисельність поголів'я ВРХ, в т.ч. корів – у 3,8 рази.

Варто зазначити, що процес становлення та діяльності сільськогосподарських обслуговуючих кооперативів на Волині відбувається із значними труднощами, що зумовлено рядом об'єктивних і суб'єктивних причин: низький рівень навчання, інформаційної роботи, дорадництва серед потенційних груп, які можуть створити сільгоспокооперативи; необізнаність сільського населення з принципами діяльності обслуговуючих кооперативів; нерозуміння ними вигоди та переваг кооперації; відсутність менеджерів, активістів, лідерів серед кооперативного руху тощо.

Висновки. На основі здійсненого аналізу проблем та перспектив розвитку сільських домогосподарств Волині можна виділити такі основні принципові положення, які має врахувати як регіональна, так і державна аграрна політика, направлена на їх підтримку і розвиток: удосконалення нормативно-правового середовища функціонування господарств населення; підвищення соціального і правового статусу особистих селянських господарств й поширення на їх власників заходів державної підтримки; гармонізація інтересів власників, найманих працівників та сільських громад в умовах адміністративної децентралізації; розширення участі дрібних сільськогосподарських товаровиробників у формуванні бюджетів сільських територіальних громад; зміцнення прав земельної власності сільського населення й освоєння системи економічного регулювання земельних відносин; розширення сфери виробництва й удосконалення технологій виробництва продукції тваринництва і рослинництва; налагодження взаємодії між сільськогосподарськими, переробними підприємствами і особистими селянськими господарствами на основі їх кооперації та інтеграції.

Список використаних джерел

1. Губені Ю. Е. Розвиток особистих селянських господарств в умовах адміністративної децентралізації / Ю. Е. Губені, Ю. А. Коверко // Економіка АПК. – 2017. – № 1. – С. 68–74.
2. Дієсперов В. С. Тенденції розвитку сільських домогосподарств / В. С. Дієсперов // Економіка АПК. – 2015. – № 5. – С. 70–79.

3. Збарський В. К. Особисті селянські господарства : місце і роль у продовольчому забезпеченні країни / В. К. Збарський, М. П. Канінський // Агроінком. – 2008. – № 1 – 2. – С. 27–32.

4. Прокопа І. Селянські господарства в Україні : генезис, сучасні виклики та доміанти розвитку / І. Прокопа, Д. Крисанов // Економіст. – 2013. – № 11. – С. 6–10.

5. Сільське господарство Волині – 2015 : статистичний збірник / за ред. В. Ю. Науменка ; Головне управління статистики у Волинській області. – Луцьк, 2016. – 330 с.